

aranymise meghatározott szertartása s áldásigéi; a plebános beigtatásának módja; sőt a püspök fogadtatásának szertartása is; imák pápa- s püspökválasztásért, s halálózásuk alkalmára. — A passiva assistentia; az arany- vagy ezüst-menyegzők fogalmazott beszéddel; melytől azonban szabad legyen eltérni, ha valaki hosszabb vagy körülményesb beszédet kívánna mondani. — A protestanosok temetésekor mit kell tennie a katolikus papnak ott, hol prot. lelkész nincsen, s azért a kath. pap kéretik föl, hogy kísérje ki a halottat. Mikép öltözve jelenjék meg, vajjon s mit imádkozzék? — Jelen kézen forgó szertartás-könyvünk különféle alkalmakra tartalmaz áldásokat: mindamellett még fordulnak elő esetek, melyekről nincsen gondoskodva; ilyenek: a kalvária vagy keresztut beszenteleése; családi sirboltok megáldása; külön imák, egyházi s iskolai, tábori és czéh-zászlók szentelésére; új hid, vasut, iskolaház megszentelése; oltárszentelés, ha csak az oltár, nem pedig az egész templom újra szentelendő. Több helyütt szokásban van sz. Vincze áldása a haldokló kisdedekre; ezt is üdvös volna fölvenni a szertartás könyvbe. Korunk öröndetesb tüneményei közé tartozik a vallásos társulatok föléléstése; ilyenek a sz. olvasó-, Mária szive-, vállkendősök társulata. Egyformaság végett e társulatok alapszabályai, ünnepeik rendje, a tagok fölvevésének módja mind figyelembe veendők. Az Oltári-szentség imádasakor gyakorkorlatos áldások, hymnusok, délesti könyörgések s hálaadások teljes rendje; a föltámadási körmenet bezárása; a hamvazás közben mondandó ének; az év utolsó napjának ünnepeyes bevégezése; a halottak emlékezetére rendelt estéli ájtatosság szinte üdvösen szaporíthatnák a szertartás-könyv tartalmát.

Jelenleg e tárgyak jutottak eszünkbe, később talán valamint minmagunk, úgy mások találándnak még olyasmit, miről a szertartáskönyvben üdvös leend megemlékezni. S kétséget sem szenved, hogy e tárgyak által a könyv terjedelme igen megnő, hozzájárulván még azon körülmény is, hogy több része magyar, német s tót nyelven leend szerkesztve: de ez nem oly igen nagy baj. Gondoljuk meg, hány plebánia van Magyarországon? E nagyobb mintegy szertartástár mellett volna a kézikönyv, melyben a keresztelés, avatás s esketésen kívül az urnapi, gabonaszentelési, keresztjáró s föltámadási szertartások s imák lehetné-

nek. A betegek látogatásához szükségesek egy magán könyvecskébe foglalandók, mint eddig is sok megyében szokásban van. Még a könyv alakjára is van észrevételünk. A szertartás méltósága kívánni látszik, hogy e könyv a nép kezén forgóktól alakjára nézve is különbözzék. A nagy negyedré, feketére kötve illő diszitménnyel kellő komolyságot mutat. Ez áll azon evangelios könyvekről is, melyeket a szószéken használunk. Majd nem botrányos volt oly csekélyalaku, s nyomorultkötésű evangelios könyveket látni, melyek a gyermek abc-s könyvétől alig különböztek alakjukra nézve. Tudjuk, mit szoktak mondani, hogy t. i. nehéz a nagyobb könyvet tartani. Ez oly mentesség, mire válasz sem kell.

Elmondottuk ez alkalommal ide vonatkozó észrevételeinket azon reményben, hogy azok, kiknek joguk-s kötelességükben áll ezek fölött itélni s rendelkezni, nem fogják azokat jóakarathnál kevesebbnek tartani. Az annyira várt zsinatokon, vagy előbb is, meg lehetend tenni a kellő lépéseket, hogy a lelkipásztorok ebbeli vágyai, a mennyiben alaposoknak találtnak, teljesüljenek. Mi sok jót várunk, mert sok jót ohajtunk.

A tanítók lelkiépülése és tanácskozmányaik. (Folyt. s vége.)

A tanácskozmányok tárgya és célja természetesen összeütnek, miért is a választást úgy kell intézni, hogy az eredmény legyen:

A) lelki épülés s ezzel együtt állandó, igazi vallásosságon alapuló hivatásszeretet,

B) okulás és pedig

a) általános

b) különös hivatásukra vonatkozó okulás,

— tehát hivatásismeret.

C) Ügyesség azokban, mik a hivatás gyakorlati kezelését illetik, tehát hivatási ügyesség.

A) A tanító, tekintve hivatása lényegét, nevezetesen pedig azon állást, melyet az ifjuság és község irányában elfoglal, eredményesen és előképileg csak úgy működhetik, ha az egyházhoz szive mélyéből ragaszkodik s ha eljárásának, iskolán kívül és belül, igazi vallásosság a rugója és kútfeje. Csakis így szeretheti hivatását igazán és kitartólag egész élete alkonyáig; csakis így fog különbözni hivatásszeretete attól, melynek alapja becsvágy vagy külső jóllét utáni törekvés, s mely azonnal inog és elenyézik, mihelyt e tekintetben a remények megghiúsulnak.

Ha ez igaz, mi, úgy hiszszük, ezen könyvben meg van mutatva és állapítva,*) úgy nem szorul bővebb igazolásra azon kíváncsunk, hogy a tanácskozmányok egyik célja vallásos épülés legyen, s még csak azt kell megfejtenünk, mily uton érhetni ezt el, s mily eszközöket kell e végre használni.

Először is magától értetik, hogy oly férfiaknak, kiknek hivatása tanítani s nevelni s kik e komoly és nehéz hivatásban egymást kölcsönösen emelni s gyámolítani szándékoznak, tanácskozmányukat imádsággal, sziveiket az Atyához s minden jók osztogatójához fölemelve kell kezdeniök s végezniök is: de hogy ezen lelkiépülés a mi vele szorosan összefügg, a hivatás megismerése tökélyesebben elérassék, még több is szükséges.

T. i. az előadások, értekezletek és elmélkedések sorába szükséges tisztán vallásos szellemű s oly olvasmányt is fölvenni, mely az illetőkben necsak a vallásos érzést ápolja, de vallási ismereteik bővítésére is alkalmas legyen. A religio története, az egyházi idők, ünnepek, szertartások stb. terjedelmesb magyarázata itt helyén lenne, s míg egy részről a tanítót egyháza szeretetében s a hozzá ragaszkodásban erősítné, másról oly meggyőződést és mélyebb belátást eszközölne benne, mely őt a közönyösség és a türelmetlenségtől egyaránt távol tartaná s hivatását, a religioval s ennek földadatáival legbensőbb összefüggésében tüntetné eléje.

Hogy pedig a vallási ismeretek ezen öregbedése s érzések ápolása gyakorlati irányt nyerjen és gyümölcsözővé tétessék, példákat kellene előhozni. S e végre a kereszténység egyes terjesztői, a hithősök, jámbor papok és tanítók, paulai sz. Vincze, Feltrei Viktorin, salezi Ferencz, Fenelon, de la Salle Iván s mások, — az újabb korból pedig Sailer, Overberg, Schmid Kristóf stb. életrajzából kiszemelt közlemények lennének fölolvassandók.

A mi továbbá a közlés módját illeti, legillőbb és legalkalmasb lenne, ha ezeket a gyülekezetnek majd egy majd más tagja egyszerűen, nyugott hangon fölolvassná, a tanácskozmány vezetője pedig helyenkint magyarázatokkal kísérné s oda törekednék, hogy a történelmi tartalmat a jelenlevők jól fölfogják; s végre az ezek után következő kölcsönös értekezletben mindazon pontok kiemeltetnének, melyek követésre serkenteni, lelkileg építeni s a hivatás vallásos fölfogását előmozdítani leginkább képesek. Különben czélszerű lenne még ezen előadások- és értekezletekhez gyakorlatot is kapcsolni akképen, hogy egy vagy más tanító az olvasottakat és hallottakat rövid kivonathban ismétlőleg előadná; mi által nemcsak a szóbeli előadásban nagyobb ügyességre tenne szert, hanem a tárgyba is mélyebben, tisztábban belátna.

B) a) Az általános hivatásra vonatkozó tárgyalásokat illetőleg nem kell felejtenünk, hogy a lelkiépülésre kitűzött tárgyak is jó részben közremunkálnak az

általános hivatás fölismertetésére: de mégis czélszerűnek látszik ez irányban tüzetesen és közvetlenül is működni s az előadásokat s olvasmányokat ehhez képest választani és rendezni. Általában ajánljuk, hogy az idevágó tárgyalások alapjául azon nevelés- és iskolatan használtassék, mely a vidék tanítóképezdájében iskolai-könyvül szolgál, s hozzá még az iskolai-hatóság rendeletei és határozatai vétesse-nek szabályozó zsinórmértékül. A föllengős és tudományos rendszerbe erőltetett neveléstani értekezéseket sem eléggé kimerítőknék, sem gyakorlatiaknak nem tartanók. Fő szabályul áll: mindent úgy adni elő s úgy tárgyalni, hogy az egyszerű parlagi józan ész is fölfoghassa a nélkül, hogy megszokott ösvényéről a speculatio sikos jegére kénytelen lenne kilépni. Tudóskodás, föllengős érteményezések és szörszálhasogató elemzések nem azon körbe valók, mely a neveléstant a kinyilatkoztatás- és tapasztalásra akarja építeni.

Az értekezlet és előadás tárgyaul leginkább a népis-kola rendeltetése, célja s a tanító példája, egész személyiségének vonzó ereje, hatálya, házi és nyilvános életének, mint előképnek, kitűnő fontossága lenne választandó.

Továbbá azon befolyást, melyet az iskola, mint nevelői segéd a családokra, egyházra és államra valamint a testi nevelésre s képezésre is gyakorol, szinte szemmel kellene tartani és tárgyalni; különösen, mit tegyen a tanító a gyermekek testi egészségének föntartása s előmozdítására. Ezekhez lehetne függeszteni a fegyelem- és szoktatás-, a jutalom- és büntetésre vonatkozó értekezéseket, melyek, az iskolával és céljával viszonyba téve, bő tárgyat nyújtanak az okulásra. Még az is, hogyan kell a gyermeket az isteni-szolgálati és egyházi életbe bevezetni, azt vele megkedveltetni, a tüzetes megfontolás és gyakorlati fejtegetés méltó tárgyai lennének.

Mindenki belátja, hogy a nevelői gyógytan mezején szinte sikerrel fáradoznék a tanácskozmány, fejtegetvén például, hogyan kellene egyes hibákat a gyermekből p. a hazugságot, szórakozottságot, tisztátlanságot és civakodást, az anyagiak tulságos szeretetét stb. igazán keresztény — s ép ezért legczélszerűbb — módon kiirtani s helyökbe az ellenkező erényeket beültetni s ápolni.

S midőn ekkép a tanácskozmány az általános hivatás körében mozog, figyelnie kellene az általános oktatástanra is. Ide tartoznék a különféle oktatásmódok ismertetése és helyes alkalmazása, a kérdések minősége, osztályozása és használása, a szemléltető oktatás lényege, a gyakorlás és ismétlés fontossága és kezelése, a földadványok értéke és mennyiségöknek megszabása, az emlékezet gyakorlása és a betanultatás legjobb módja, a tantárgyak megválasztása, célirányos leczketerv rendezése, az ugyanazon iskolába tartozó gyermekek alosztályokra elkülönzése és elfoglalásuknak módja.

A tanácskozmányi tárgyalások ezen része, az ugyanazon fölügyelői kerület törekvéseiben és eljárásában egységet segítene teremteni, s elejét venné a módszer, tankönyvek és taneszközök önkényes és gyakran szeszélyből eredő változtatgatásának, mely a dolog igazi kifejlő-

*) Kellner kath. világnézetet terjesztetni, a hivatalszeretetet emelni — s a folytonos önmivelés munkálására ösztönözni törekszik irataiban.

dését már azzal is akadályozza, hogy észlelésre és tapasztalásra időt nem enged, s nem annyira higgadt, alapos megfontolásnak, mint hiúság- vagy gyengeségnek eredménye.

Igen czélszerűnek tartjuk még, hogy a tanácskozmányban fölveendő és szóváltás alá bocsátandó egyes tárgyak felől a résztvevőket jó eleve értesítse az elnök, hogy így majd idejök legyen azokról elmélkedni és olvasgatni. A tanácskozmányban azután elsőbben mindenki saját gondolkozása s tapasztalása eredményét terjeszteni röviden elé, mire a kölcsönös értekezés, megvitatás következne, végre ezen nyeresemény, kiegészítés, megigazítás és összehasonlítás kedvéért jónevű írók fejtegetésével tartatnék össze.

b) A különös hivatást érdeklő tárgyalások leginkább a szorosan gyakorlati élet és öntapasztalás köréből vétessenek, s ennél fogva itt kiváltképen szükséges, hogy a résztvevők szintűgy mint a vezető saját vidékeket s iskoláikat tartsák szemmel.

Nem lehet tagadni, hogy némely, sőt sok tanító azért marad hátra a mivelődésben és zsibbasztó gépiességbe merül, mivel sem saját tevékenységét nem kíséri vizsga tekintettel, sem mások működésére és munkájára nem figyel, s ekképen semmit sem tapasztal; — tehát itt különösen oda kell törekedni, hogy kiki saját iskoláját tartsa szemmel s abból beszéljen, s belássa, mit tett, mire ment s eljárásának miért nem lett, több vagy kevesebb eredménye. És, mert föl lehet tenni, hogy a tanácskozmány vezetője s elnöke, kerülete egyes iskoláit is saját tapasztalásából ismeri, azon sem szabad kételkednünk, hogy az egyes közlemények értéke felől is fog tudni itélni, a szín és való közt különbséget tenni, s a félrecsapót az igazság és való határai közé visszautasítja. Igen jó lesz, a tanítókat serkenteni, hogy iskoláikról fél- vagy legalább évenként részletes leírást és hű rajzot adjanak be, miből ne csak az tűnjék ki, minden egyes tantárgyból mit és hány gyermekkel végeztek, hanem föl legyen benne jegyezve mindaz is, mi a tanító törekvését előmozdítja vagy akadályozza, mily viszonyban áll az iskola a községhez, miben és mily mértékben hatott rá, s végül vajjon az ifjuság erkölcsisége emelkedőben van-e vagy szomorító megjegyzésekre ad okot. Ily előterjesztések, ha különben a valóval egyeznek, a tanítót önismeretre és eljárásának megítélésére vezérlik s később a legérdekesebb összehasonlításokra anyagul szolgálnak.

C) Hátra van még a tanácskozmányok harmadik fő-céljára, t. i. a hivatási ügyesség vagyis gyakorlati képesség emelésére némi tervet és utbaigazítást adnunk.

Ott, hol már tartattak tanítói tanácskozmányok, a hivatási ügyesség kétségkívül nyert némi lendületet. Nevezet szerint föladványok tüzettk a tanítók elé, melyeket ezek társaik jelenlétében a helybeli iskolából e végre oda idézett néhány gyermekkel megfejtettek. E gyakorlati eljárást bíráló értekezés követte s az ügykezelés ezen módját nem lehet czélszerűnek nem ismernünk. Csakhogy mi ennek még nagyobb terjedelmet és gyakorlatiabb alakot ohajtunk akképen, hogy, a hol lehetséges, ne csak egyes gyermekekkel, hanem egész teljes iskolával tétessenek ezen tanítási gyakorlatok. A hol pedig a tanács-

kozmányok mindig más helyen tartatnak, mindenütt a helybeli tanító saját iskolájában, társai s az elnök jelenlétében próbaleckét tartson, s ami még ajánlatosb, ezen próbaleckék időnkint mind nagyobb terjedelműekké tétessenek s mintegy próbátétté alakíttassanak, hogy a jelenlévők belássák, mennyire vitte a tanító iskoláját s annak egyes osztályait e vagy ama tantárgyban.

Ez alkalommal a tanácskozmány elnökeinek ajánlunk még, hogy ezen gyakorlati eljárások megítélésében a tanító külsejére, magatartására, kiejtésére s kifejezésére is figyelmet fordítsanak, s azon iparkodjanak, hogy a tanító tanítás közben holmi gondolatlanságot, hanyagságot meg ne engedjen magának, s ilyesmi szokásává ne váljék. Ezeket a tanító eljárását éles szemekkel kísérő gyermekek észrevennék és bennök megütköznenek, de magokban is ellentétben állnának azon miveltségi fokkal, mely a tanítóban szükségképen megkívántatik. Különben a fiatalabb tanítók iránt e tekintetben nem árt szigorúnak lenni, mert ezeket buzgóságuk könnyen elragadja ilyen helytelen modorra, mely bennök idővel szokássá válik és csak nehezen lesz lerázható.

De a hivatási ügyességre vonatkozó ezen gyakorlatokat gyermekek nélkül is megtehetni, széljoknak mégis megfelelnek. T. i. a katekizmusból, a bibliai vagy religio-történetből, a földirat vagy természettanból stb. egyes szakaszokat társaik előtt összefüggő előadásban értelmesen tárgyalni, példákkal fölvilágosítani tétessék egyes tanítók föladatavá, s ezek úgy tartozzanak tárgyakat előadni, mint ha azokban hallgatóik járatanok volnának s most kellene őket velök kielégítőleg megismertetni.

Hogy ily előadásokból a tulajdonképi gyermekoktatásra is nagy előny háramlik s a tanító általános miveltségében csak nyer, könnyű belátni. Azért inkább néhány idevágó föladatot említünk meg. Így p. a religio-történetből a kereszténység terjesztésében nagy érdemeket szerzett egyes férfiak életrajza, a hittanból az angyalokról s a szentelményekről stb. a földrajzból a föld forgása és keringése, s a nappal és éjjel keletkezése, az évszakok, egyes légtünemények p. az égiháború, a szivárvány stb. a lég- és hőmérő stb. magyarázata, alkalmas föladványok lennének. S ha mindjárt ezek nem tartoznak is szorosan a népiskola körébe, még sem esnek azon ismeretek határain kívül, melyek a tanítóban megkívántatnak; s ha ezek megfejtésében is ügyességre jut, hasznára lesz ez iskolájának is és összes működésére kedvezően fog hatni.

Minthogy a tanítók ritkán vannak oly könyvek birtokában, melyek őket mind általános mind különös hivatásukban további mivelődésre segítnék s erre nekik ösztönt s utbaigazítást adnának; s mivel épen ez az oka, hogy sok hátra marad s a további önmivelésre kedvét veszti: — igen ajánlatos és hasznos, hogy a tanítói tanácskozmányokkal olvasótársulatok legyenek összekötve. Hol a hivatás és folytonos mivelődés szeretete föl van már élesztve és gyökeret vert, és az elöljárók részéről is méltányoltatik, ott minden egyes tanító örömet fog valamit áldozni, csakhogy az olvasótársulat

fölállhasson. Különben pedig nem az a fődolog, hogy minél több könyv vásároltassék össze, hanem hogy igazán jók vétesse meg, s ezek szorgalmasan és ismételve olvastassanak. Ép ezek használása és szorgalmas kiaknázására kell a tanácskozmánynak is hatni. S e tekintetben ajánljuk, hogy egyes tanítóknak alkalom adassék egy vagy más, az olvasókör számára megszerzett könyv gondos áttanulmányozására, s tartalmuk lényege- s eszmefolyamának a tanácskozmányokban előadása vagy fontosabb passzusaik kivonatos közlésére. Továbbá hasznos olvasmányok gyümölcsössé tételére igen czélszerű lesz, ha minden egyes tanító külön könyvecskét készít magának s ebbe az olvasott könyvekből a jelesebb helyeket s gondolatokat beírja, s ezután eme neveléstani kalászkokat társaival a tanácskozmányban közli, hogy azokban vele együtt gyönyörködjenek és közös értekezlet útján használatukat tágasabb körbe vigyék.

Ily olvasókörök számára igen ajánlatos a jó folyóiratok megszerzése is.

A mit a tanácskozmányoknak ezeken túl ajánlanunk lehet, az, hogy, a hol csak a részvevők száma és képessége megengedi, a tárgyalások gyakorlati részéhez még négyszavu férfi ének-gyakorlatokat is kapcsoljanak.

Ha együttlétük utolsó órájának fele vagy negyede ily énekgyakorlatokra fordíttatandik, a kerületbeli tanítók nem sokára oly kart lesznek képesek kiállítani, melynek működése az egyházi és iskolai ünnepélyeket emelni fogja a tanácskozmányokat pedig érdekesbökké teszi; de azon észrevétel sem hibás, hogy ily karéneklés a jól rendezett s vallásos szempontból kiindult tanítói működés- s lelki közéletnek legnemesb hű kinyomata. Ezen testületbe-szövetkezés, szigorú rendtartással párosulva, ezen önmegtartózkodás, melylyel a jó izlés gyarapítására mindegyikök áldozik, ez az egység érdekében tett vidám fáradozás emelő öntudata, mindannyi bizonyítványai azon eredményeknek, melyektől a tanító hatása függ és új táplálékot nyer.

Végül megjegyezzük még, hogy minden egyes tanácskozmányról jegyzőkönyvet vinni igen hasznos, melyet az elnök és jegyző írjon alá. Ezen jegyzőkönyv jövőre emlékül s irányadóul fog szolgálni, egyszersmind elejét veszi az ismétléseknek; de a határozatok is bele íratnak. Hogy pedig czélszerűen szerkesztessék, legyen benne följegyezve: 1) hol és mikor tartatott a tanácskozmány; 2) a részvevők neve, hivatala és lakhelye, valamint az elmaradtaké is, elmaradásuk oka is megemlíttetvén; 3) a tárgyalások sora, különösen a megvitatott tárgyak, a keletkezett határozatok, az értekezletek eredménye s az egyes előadók nevei. Magától értetetik, hogy a harmadik pontban előadottakat legterjedelmesebben kellene bejegyezni.

Legyen szabad hinnünk, miszerint ezekben eléggé kimutattuk, hogy a tanítói tanácskozmányok a tanító és iskola emelésének, nemesítésének hatalmas és más által nem könnyen pótolható eszközei, s hogy egyszerű, elmélkedni-szokott és kitartó tényezők mellett, gyakorlatiasság és tárgy hiányában sohasem fognak szenvedni. Különösen,

hogy az iskolafőlügyelőknek alkalmul szolgálnak a tanítókat oda vezérelni, miszerint hivatásukat vallásos szempontból tekintsék, mi egyedül képes működésüket kitartóvá s termékenynyé tenni. Az alárendeltek és elöljárók, az iskola és egyház közti viszonyt, közéletet ápolják és gyümölcsözővé teszik, és a valódi keresztény folytonos mivelődésre irányt adnak. Vajha e célra mindenütt lelkesen törekednének, s ekkép mind a tanítói karra, mind a ifjuság nevelésére oly módon iparkodnának hatni, hogy törekvésük az egyháznak s államnak egyaránt hasznos lenne, és számukra jó s az élet kísértetei közt is kitartó keresztényeket és polgárokat nevelne! —

„Minden lelkesedés ragadós. Valamint számtalan ember van, kit akármily szép tett vagy művészi csuda, melyet egymaga lát, nyugalmból kiragadni nem tud: úgy, ha körülöttünk másokat lelkesülve látunk, csak kevesünk tud nyugottan maradni,“ mond a „Magyarország 1514-en“ írója. — Az anyagi érdekek s egyéb irányok emberei bámulandó munkásságot, iparkodást fejtettek ki, hogy céljaikhoz jussanak; gyüleseznek, tanácskoznak, lelkesítik egymást, áldoznak, fáradozásuk nem ismer határt. A nevelés és tanítás szent ügyének férfiai, nem szabad, hogy legalább is azokéhoz hasonló lelkesedéssel ne legyenek hivatásuk iránt, és — ha különben célzt nem érnek, — kizárólag is ennek éljenek. „Kire senki sem számolhat, az szinte nem számolhat másra.“ (Eötvös). — Az egyházhoz legközelebb áll az iskola. A mit ebben verejtékezzünk, az egyház talajára hull vissza, s a magot, melyet oda hintünk, megtermékenyíti. Csakhogy, mint egy jeles főpásztori körlevél mondja: „si Christus, se ipso testante, non tantum via et veritas, sed etiam vita est; nisi ex vita et per vitam discatur, haud unquam bene ediscetur, formabiturque in cordibus credentium.“ Mé s z á r o s Imre.

A u s t r i a.

A „Wiener Ztung“ marc. 27-ki fölapjában következő cikket hoz:

„Gróf Thun Leo ő exczájának f. é. jan. 25-én a birodalom összes katolikus érsekei és püspökeihez intézett s lapjaink 57-ik számában közzétett iratában világosan ki van fejtve e magas egyházi méltóságok husvét utáni második vasárnapra történt összehívásának célja. Ott figyelmeztetés tétetik arra, mikép szintűgy az egyházi mint az állami érdekeknek felel meg, ha a concordatum keresztülvitelénél, minek előmozdítása ő fölségének legélenkebb ohajtása és akarata, a birodalom minden egyházmegyéiben egyenlő elvek szerint történik az eljárás, és a birodalom püspökeinek alkalom nyújtatik közös tanácskozásra, hogy azzal egyszersmind a császári kormánynak lehetővé tétessék, azon pontokra nézve, melyek foganatosítása az egyházi és világi hatóságok pontos egyetértését kívánná, ez tüstént a főmagasságu püspökök egyetemével helyreállítani, vagy ha nehézségek adnák elő magokat, a szent székkal folytatandó tárgyalást előkészíteni.

Ez iratban továbbá megjegyeztetett, hogy a concordatum foganatosítása a leglényegesebb pontokban az egyház saját ügye, s legközelebb a püspökök kezében fekszik.